

JEROOM DUQUESNOY II (DU QUESNOY) EN HET GRAFMONUMENT VAN BISCHOP ANTOON TRIEST.

Iedereen die iets of wat afweet van onze kathedraal, kent het grafmonument van de zevende bisschop van Gent : Antoon Triest. De beeldhouwer was Jeroom (hijzelf tekende soms Hieronymus) II, du Quesnoy , de Jongere.

Hij stamde uit een geslacht van kunstenaars-beeldhouwers en in mindere mate bouwmeesters, afkomstig van le Quesnoy in Henegouwen. Hij was de zoon van Jeroom de Oude (1571-1641 of '43), tijdgenoot van Pieter, Paulwel Rubens, en vanaf 1603 werkzaam te Brussel. Hij maakte in 1617 het beroemde Manneken-Pis aldaar.

Frans, de oudere broeder van Jeroom, werd geboren te Brussel in 1594 en stierf te Livorno (It) op 12.7.1643.

Antoon van Dyck schilderde zijn portret te Rome in 1621 dat zich nu in het museum te Brussel bevindt. Sedert 1618 werkte Frans voor paus Urbanus VIII, hij verbleef meest in Italië. Van Dyck schilderde er ook dit van zijn broeder Jeroom.

In 1643 werd Frans door de Franse koning Lodewijk XIII naar Parijs ontboden om er de leiding van een pas opgerichte kunstacademie op zich te nemen, maar hij overleed te Livorno op weg naar Parijs.

Frans genoot de bescherming van de landvoogd aartshertog Albrecht die hem in 1618 naar Rome stuurde waar hij gans zijn verder leven zal blijven, vandaar zijn bijnaam : Francesco Fiammingo – Frans de Vlaming – wat in de kunst een ere naam was, alhoewel Waal van afstamming.

En nu, diegene, waarover het in dit artikel gaat : Jeroom II, de Jongere, Brussel 1602-Gent 1654.

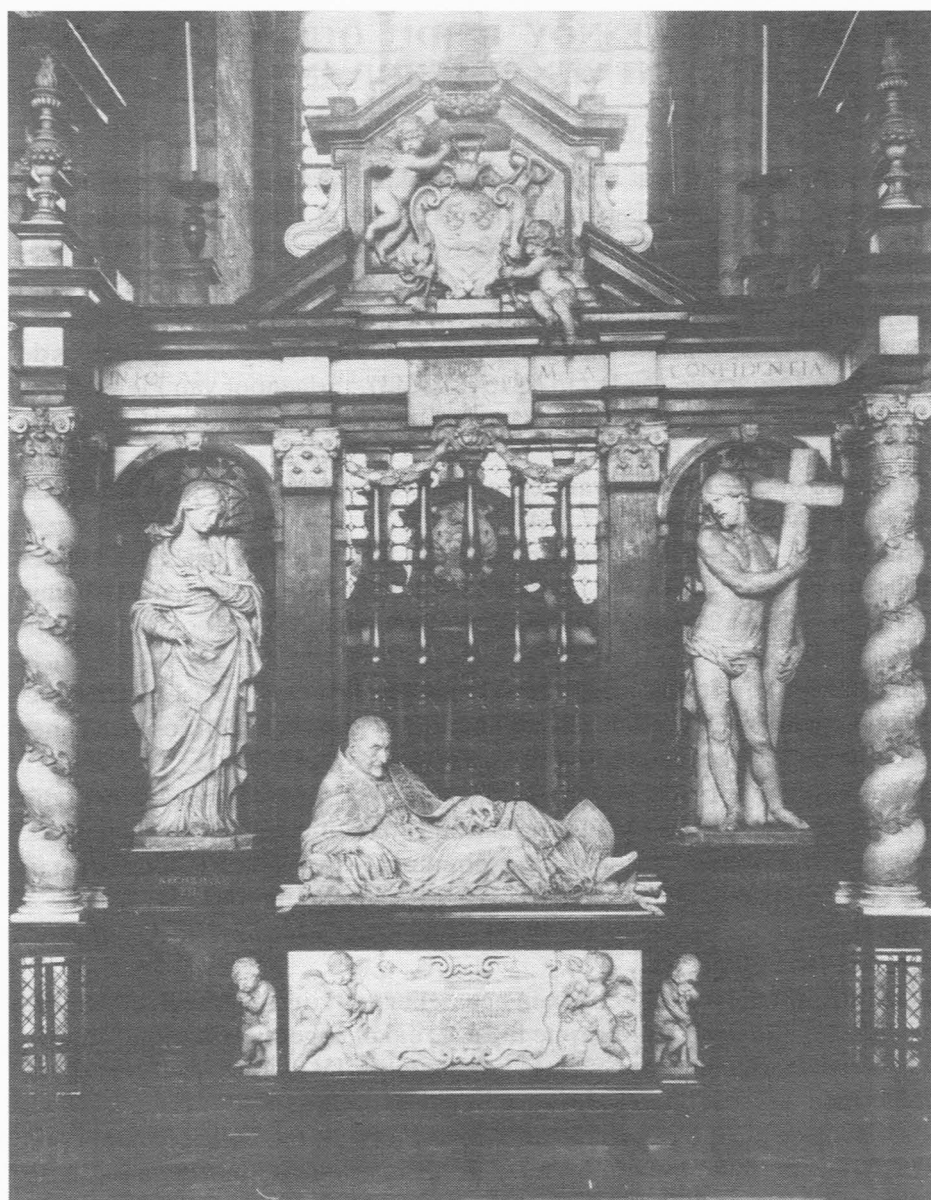
Na zijn kunst geleerd te hebben in het atelier van zijn vader te Brussel, verwoegde hij zijn broeder te Rome in 1621, enkel negentien jaar oud zijnde. Hij werd daarna door de Spaanse koning Filips IV naar Madrid geroepen, maar men weet niets over zijn verblijf aldaar.

In 1640 keerde hij terug naar Italië, eerst Florence en daarna Rome.

In 1643 vergezelde hij zijn broeder Frans naar Parijs, we weten dat deze laatste, onderweg, stierf te Livorno.

Jeroom II werd beschuldigd zijn broeder te hebben vergiftigd, maar dit bleek onjuist te zijn. Frans leed sinds geruime tijd aan een slepende ziekte. Toch maakte Jeroom zich, op een onrechtmatige wijze, meester van de erfenis van zijn broeder.

Hij keerde uit Livorno naar Brussel terug en werd er door de landvoogd Leopold-Willem, over wie we verder méér zullen lezen, in 1645 aangesteld als eerste-architekt-standbeeldenkunst en hofbeeldhouwer aan het Hof te Brussel.

Afb. 1.
Grafmonument van Bisschop Antoon Triest. (Foto Stadsarchief)

Van hem zijn de vier grote marmeren beelden van apostels : Paulus, Bartholomeus, Mattheus en Thomas tussen 1644-1646 in de kerk van Sint-Michiels--Sinte-Gudule te Brussel.

Tussen 1645-1648 maakte hij daarbij nog twee apostelbeelden voor de O.L.V.-Kapellekerk. In 1651 een marmeren beeld van Sinte-Ursula in de kerk van O.L.Vrouw op de Zavel, in 1653 een liggend beeld van Sinte-Magdalena dat zich nu in het museum te Brussel bevindt en nog andere werken. Als architect leverde hij ook nog een paar werken.

Noch in Italië noch in Spanje zijn creaties van hem bekend.

Zijn beroemdste en een waar meesterwerk is de graftombe van Antoon Triest in het koor van de kathedraal. Het monument kan tevens aanzien worden als het eerste barokke beeldhouwwerk in de Nederlanden, gemaakt tussen 1652-1654.

Antoon Triest zou, maar zekerheid is er niet, voor het maken van zijn grafmonument het eerst aan Frans gedacht hebben, maar door het overlijden van dié kon dit niet doorgaan en later heeft hij het dan aan Jeroom, zijn broeder, gevraagd.

Wederom vaag zouden de twee putti, beneden aan iedere zijde van de tombe, van Frans zijn, ook het hoofd van de bisschop dat te Rome zou gebeiteld zijn door Frans, naar een geschilderd portret door de bisschop naar Rome gestuurd, en evenals de putti in 1642 gemaakt.

De Gentse beeldhouwer : Lodewijk-Pieter van Biesbroeck (1839-1919) zag er een meesterhand in, waardig aan Frans, dat het van deze is zou te zien zijn op plaatsen in de omgeving van de ogen en de neus die ruw en oneffen zijn, niet afgewerkt.

Opsteller dezes is het beeld nader gaan zien en heeft daar geen ruwe en oneffen plaatsen bemerkt, wel is het hoofd van een andere soort marmer – iets licht groen – terwijl de rest witter is en schijnt wel, voor zover te zien, op de hals van de bisschop te zijn geplaatst. Wij kunnen misschien daaruit opmaken dat het maken van het monument jaren heeft geduurd.

Op het ogenblik van zijn aanhouding zou Jeroom zó verolgen en kwaad zijn geweest, dat hij de hand afsloeg van het beeld van O.L.Vrouw.

Wat zeker is, Karel van Poucke, de eminente beeldhouwer (1740-1802) werd gelast in 1781 om een nieuwe hand te maken. De rekeningen van het Fonds Antoon Triest bevestigen dit.

Beide ijzeren traliewerken, het eerste achter de maagd en het tweede achter Christus zijn van de hand van Jan Arens uit 1741. Op te merken valt dat het beeld van de Heilige Maagd gelijkenis vertoont met dit van de Heilige Suzanna door Frans, het bevindt zich in een kerk te Rome. Christus naar een beeld van Michelangelo in de kerk van Sinte Maria Sopra Minerva te Rome.

Het grafmonument van Antoon Triest is het oudste van de vier in het koor. Het heeft achtduizend guldens gekost.

In de uitgebreide Latijnse tekst onder het ligbeeld van de bisschop zien we :
“Hoc aqua sacra asperge et immortale
Aeternam pace apprecare
Et vale.”

Vertaald :

Besprenkel hier voor immer wijwater.
Voor eeuwige vrede zult u bidden.
En vaarwel.

Nu nog, na het eindigen van de kapitelmis die iedere dag begint te 8.45 uur, wordt het ligbeeld van Antoon Triest met wijwater besprenkeld.

Daartoe staat bij het grafmonument een emmer met wijwater en -kwast. Er is nog een beeldhouwwerk van Jeroom II du Quesnoy te Gent : een kruisbeeld in ivoor, 49 cm op 11 cm, uit een stuk, dat de Stervende Christus voorstelt.

Het bevindt zich in de kapel van het Groot Seminarie te Gent. We onthouden ons van verdere iconografie, daar het proces het hoofddoel is van deze kleine verhandeling.

Jeroom du Quesnoy kwam te Gent toe op 6 juli 1654 en installeerde zich met zijn helpers in een kapel van de katedraal als werkplaats. Hij betrok een woning aan de Reep.

In de laatste dagen van Augustus liepen er, over hem, ongunstige geruchten rond qua zedenfeiten.

De kunstenaar werd aangehouden en opgesloten in het Chastelet. Op 31 augustus werden er twee knapen verhoord : Toussaint Desomere, zoon van een schoenmaker, en Jacob Declercq, koorknaap in de Sint-Niklaaskerk. Ze verklaarden dat Jeroom du Quesnoy meerdere malen erge zedenfeiten op hen had gepleegd, in zijn huis aan de Reep en ook in een kapel van de katedraal.

Dezelfde dag werd de beeldhouwer ondervraagd, hij verklaarde te Brussel geboren te zijn, tweeënvijftig jaar en ongehuwd, twee maanden te Gent te zijn om er het grafmonument te maken van de bisschop. Hij loochende, met stelligheid, de feiten.

Op 1.9.1654 werd Jeroom in tegenwoordigheid gesteld van beide knapen, hij loochende opnieuw maar verklaarde wel dat hij beide jongens in zijn werkplaats in de katedraal had ontvangen, maar enkel om potloodschetsen van hen te maken, namelijk armen en borst; wat de knapen ontkenden.

Op 3 september moet hij in het Chastelet op de pijnbank, onder de tortuur verklaarde hij wél schuldig te zijn en bekende de feiten zoals door de knapen werden verklaard : pederastie, in die tijd zegde men sodomie.

Afb. 2

Jeroom Duquesnoy. Gravure gemaakt door de Engelse artiest Richard Broockshaw naar een portret in Rome geschilderd door Antoon Van Dyck.

Onnodig te zeggen dat een bekentenis onder pijniging, rechtskundig geen enkele waarde heeft. Zelfs schepenen en beul zouden op die wijze feiten bekennen die ze nooit hadden gedaan.

Keizer Jozef-II van Oostenrijk, een verlichte geest, heeft in onze streken aan deze onmenselijke praktijken een eind gesteld.

De bekentenis op 3 september betekende voor de verdachte de doodstraf. Op dergelijke feiten stond de hoogste straf.

Nu werd alles in het werk gesteld om de kunstenaar te redden. Er werd zelfs beweerd dat Michelangelo Buonarroti (1475-1564), de gekende Italiaanse kunstenaar van dezelfde feiten was beschuldigd geweest, maar door tussenkomst van paus Julius II (1503-1513) werd gered.

Op 17 september steunde zelfs Antoon Triest een smeekschrift dat inhield Jeroom naar Brussel te sturen om er te verschijnen vóór de private raad van de koning en de doodstraf die hem te Gent wachtte om te zetten in levenslange hechtenis om du Quesnoy voor de kunst niet te laten verloren gaan.

De bevoegdheid van de schepenbank van de Keure van Gent werd door de kunstenaar betwist. hij verklaarde dat hij als architect en kunstenaar van Zijne Majesteit de koning, onderworpen was aan de rechtspraak van het Hof te Brussel.

Daarop gaf de raad te Brussel een ongunstig advies en verklaarde dat de rechtspraak van de rechtbank van Gent wettig was en diende uitgevoerd te worden.

“Un chastoy exemplaire afin de couper par sa racine, ce mal que se va en glissant et serpente parmy le monde”.

Dit gebeurde op 22.9.1654 en de aartshertog-landvoogd Leopold-Willem ondertekende met : “Me conformo in tutti”. – Ik ben in alles akkoord.

Op de dringende vragen om genade die hij uit alle hoeken en kanten kreeg, antwoordde de landvoogd :

“Doleo miserabilum casum amice mei, sed fiat justitia.” – Het ongelukkig geval van mijn vriend doet pijn, maar dat het gerecht zijn loop hebbe. De beslissing uit Brussel kwam te Gent toe op 25 september. Alle hoop was verzwonden. Nóg op dezelfde dag kwam uit Brussel een delegatie om een inventaris op te maken van de verbeurdverklaarde goederen van de beeldhouwer te Gent. Dit werd ook gedaan te Brussel in zijn woonst aan de Walenplaats (Place des Wallons).

Op 28 september 1654 werd Jeroom du Quesnoy, na een nieuw overzicht der zaak en op advies van de pensionarissen-rechtsgeleerden der Keure : J. van Hamme, J. Penneman, en Parmentier door de schepenbank van de Keure en in tegenwoordigheid van de hoogbaljuw – in de Pacificatiezaal van het stadhuis – veroordeeld om op de Koornmarkt aan een paal te worden geketend, eerst geworgd te worden en dan zijn lichaam te verbranden tot as en al zijn eigendommen verbeurdverklaard. Het vonnis was zó gelibelleerd :

“Omme dieswille dat ghij Jeronimus du Quesnoy u soo verre hebt verghten van op diversche plaetsen ende te diversche stonden te commetteren het crime van Sodomie, recht doende condempneren u up de Cooremerct deser stede aen eene stack ghecoort ende verbrandt te woorden in aschen.”

Hier is geen spraak van een voorafgaandelijke worging, alhoewel dit wel op de kaft van het gerechterlijk dossier – in het archief te Gent – staat geschreven.

De executie, zoals gewoonlijk na de uitspraak, gebeurde nog dezelfde dag door de Gentse beul : Gerard van Wassenburgh en zijn knechten. Waren daarbij tegenwoordig : twee afgevaardigden-schepenen van de Keure, die toezagen te zamen met de stadspensionarissen en klerken van de bloede, vanuit de geopende vensters van het huis “de Olifant”. De hoogbaljuw met zijn lange, witte roede in de hand – teken van zijn waardigheid en gerecht – te paard met zijn hallebardiers – in die tijd twaalf – stonden in voor de orde-

dienst, want het volk in dergelijke gevallen was zeer nieuwsgierig en talrijk, ja, soms in kermisstemming!

Hoe het gedrag was van de veroordeelde is nergens te vinden, maar hij heeft niet opgehouden zijn onschuld staande te houden, zeggende dat hij enkel tekeningen had gemaakt van beide knapen, zoals reeds vermeld : borst en armen. Nergens vinden we een spoor in het vonnis dat die tekeningen werden gezien. Du Quesnoy werd enkel veroordeeld op de verklaringen van beide jongens.

Er wordt gezegd dat de beeldhouwer kort voor zijn executie vroeg aan de schepenen om nog iets te mogen verbeteren aan het grafmonument van Antoon Triest, wat hem werd toegestaan. Hij kreeg een hamer en beitel in handen, maar inplaats van een verbetering te doen, begon hij op het monument te slagen met de hamer, die hem seffens met de beitel werden afgenomen. Toch zou hij erin gelukt zijn de hand van de maagd af te slaan.

Noch op het ligbeeld van de bisschop noch elders op het monument zijn er sporen van hamerslagen te zien. Dit zal wel een legende zijn!

De voorschepen van de Keure was in dié tijd : Jan Borluut, ridder en heer van Assenburgh.

De hoogbaljuw : Nikolaas-Ignace de Beer, ridder en heer van Meulebeke Caborne, Severen, enz.

Wat gebeurde er met beide jongens?

Er kwam uit Brussel een schrijven van Leopold-Willem, gericht aan de schepenen dat hun aanraadde :

“Deux jeunes garçons de este ville, à qui nous semble soubir très humble correction. Nestre tollerable sans punition, consigne pour exemple aux autres”.

Zoals we weten had Antoon van Dyck te Rome de portretten geschilderd van de gebroeders du Quesnoy in 1623. Dit van Jeroom werd in 1779, nageemaakt in gravure, door de Britse kunstenaar Richard Broockshaw en te Brussel uitgegeven. Eronder staat, in Latijn, vermeld :

“Hic ille est quondam fratri vix in arte
Felix! Infelix attamen igne perit
Non periisse, abiisse scias, sua fama celebris.
Arte Manet : rediit, nam redivivus ades.”

Vertaald als :

Hier met zijn broeder, met moeite, in kunst verschillend.
Gelukkig! Ongelukkig stierf hij door het vuur.
Stierf niet, teneergedrukt moet u weten, zijn beroemde faam.
Sterk blijft, het dient gezegd, want wie herleeft is tegenwoordig.

Het betreft hier een lofspraak op de kunstenaar Jeroom du Quesnoy. Ridder Karel, Lodewijk Dierickx, de geschiedschrijver over Gent, vermeldt

dat de dag na de executie er genade kwam uit Brussel, dus te laat. Dit is zeer onwaarschijnlijk.

Elke terechtstelling op de Koornmarkt was door een paar schepenen-afgevaardigden verplicht bijgewoond, met anderen van het stadsbestuur en hoogbaljuw of onderbaljuw. Ze namen plaats aan één of twee vensters van de eerste verdieping aan de straatkant, geopend of niet, dit laatste gedurende de winter, van het huis “De Olyfant of Oliphant” . De eigenaar kreeg daarvoor van het stadsbestuur een vergoeding.

Uit een foto van 1890 blijkt dat dit huis moet gestaan hebben, waar in die tijd de herberg stond : “Maison du Commerce” tenu par J. Piens, en waar nu het huidige postgebouw staat, kant Hazewindstraatje, dat veel namen heeft gekend.

Er was nog een huis tussen : “het Hazewindeke”. De “Olifant” stond juist neven het Chastelet.

In de stadsrekening is er een vermelding :

“Betaelt den proprietaris vanden huuze ghenaeemt “den Oliphant” up de cooremerch XX schellingen, Grooten (gelijk aan een pond Vlaamse Grooten, wat zeer veel was), ten causen dat schepenen vanden keure up de voorcomer vanden selven huuse aensien hebben de justitie telckent men als men up de selde march justitie doet.”

Stadsrekeningen uit 1668-1669.

Gedurende die executies serveerde de bewoner drank en soms iets te eten aan de schepenen en de anderen, in de vergoeding begrepen. Aan de Vrijdagmarkt waar de meeste terechtstellingen plaatsgrepen, vervulde “het Tooghuis”, dat nog andere bestemmingen had, dezelfde rol.

Er wordt over het algemeen aangenomen dat de personen vreemd aan Gent op de Koornmarkt werden terechtgesteld – uitzonderingen zijn er geweest. De inwoners van de stad op de Vrijdagmarkt, ook uitzonderingen : Hugonet en Humbercourt e.a. bv. Dezen veroordeeld door de Raad van Vlaanderen op het Sinte-Veerleplein, eveneens met uitzonderingen : Hembyze bv. en nog anderen. Die van de kasselrij van de Oudbug te Mariakerke op het Zandeken waar de driepikkel-galg stond. De Keure van Gent had haar galgeveld te Meulestede.

Occasioneel gebeurden er in de stad, elders, ook terechtstellingen, zoals op de Hoofdbrug – foutief is Onthoofdingsbrug – tot aan het midden van de zestiende eeuw ; de Rode Toren wàar van boven af, vrouwen in een zak, levend in het water werden geworpen en het kerkhof omheen de Sint-Jacobskerk waar vrouwen, verdacht van hekserij, levend werden begraven.

We weten dat de schepenen, tegenwoordig bij de executies met de anderen : hoogbaljuw en onderbaljuw, hooggeplaatste ambtenaren der stad en misschien ook nog andere schepenen met stellig zeker de voorschepenen van beide banken, de avond van de terechtstelling een overvloedig banket

hielden – eten en nog meer wijn – om van hun opgelopen emoties te herstellen!

Dit gebeurde vanaf de tweede helft van de zestiende en de ganse zeventiende eeuw in het stadhuis : de huidige Ledenkamer of Commissiezaal.

Die feestgelagen noemde men : “de Banquetten vanden Crime”. Onnodig te zeggen dat in een grote stad zoals Gent de schepenen en anderen dikwijls emotief waren, om daarna gemoedelijk aan de dis te zitten en mekaar moed in te spreken.

BIBLIOGRAFIE

- Gent, Duizend jaar Kunst en Cultuur. Deel I 1975.
- Winkler-Prins Tome VII Elsevier, Amsterdam en Brussel 1950.
- Les Muses Tome VI Erasmus, Brussel Antwerpen.
- La Belgique Judiciaire 1895 p. 640.
- Memorieboek van Gent 1654 p. 203-204. S.A.G.
- Sententies 1654 Reeks 215 S.A.G.
- Inventaire Archéologique de Gand XVIIe siècle 1642-1645 fiche 214-215 15 juin 1901. S.A.G.
- Biographie Nationale. S.A.G.
- F. de Potter : Gent van de Oudste Tijd tot Heden.

Alfons DE BUCK

TROUWE LIEFDE

Dat de ‘Ghendtsche Tydinghen’, het tweemaandelijks tijdschrift van de “Heemkundige en Historische Kring Gent” alhier en elders graag gelezen wordt, bewijst, dat dit meer dan tienjarig Gents informatieblad aan een werkelijke behoefte voldoet.

Buiten de tekstschrijvers, die ons blad sieren door hun kennis van, en hun liefde voor het Gents verleden, tellen wij talrijke leden die, jaar in jaar uit, lezers aantrekken, ons oude nummers of boeken schenken.

Eén van hen, is Theo De Smet, wonende te Gent, Eendrachtstraat 43, die in de loop van enkele jaren, niet minder dan 32 nieuwe leden heeft aangebracht en hiervoor van ons bestuur een gulle felicitatie verdient.

Een record dat niet licht zal gebroken worden.

Wie volgt onze Theo op?

R.V.